

**РЕЦЕНЗИЯ**

на Дисертационния труд на **ТАРКАН ХАВАДАР**

**ВЛИЯНИЕ НА СИСТЕМНАТА ФИЗИЧЕСКА АКТИВНОСТ И  
СПОРТНИ МЕРОПРИЯТИЯ ВЪРХУ НИВАТА НА ГНЯВ И АГРЕСИЯ  
ПРИ МЛАДЕЖИ И ДЕВОЙКИ, СКЛОННИ КЪМ АГРЕСИЯ**

за получаване на образователната и научна степен „**ДОКТОР**“

Научен ръководител: Проф., дн **Даниела ДАШЕВА**

Рецензент: Проф., доктор Ю. Г. Мутафова-**ЗАБЕРСКА**,

Авторът на дисертационния труд Таркан Хавадар е завършен, високо компетентен специалист, получил солидна подготовка в системата на висшето образование в Р. Турция. Видимо, напълно отдаден на своите научни интереси, той респектира с посветеност и стремеж към разкриване, контрол и овладяване на такива деструктивни психологични феномени като агресията - сериозен социален проблем в съвременния свят (от ранна до зряла възраст).

За завидния социален статус на Тархан Хавадар, за целенасочеността на неговите доминанти като спортен психолог говори устремното му навлизане в областта на науката извън границите на неговата родина Турция. Опитът, знанията, инициативността му го насочват към НСА – избор, който за нас говори много. Така представеният Дисертационен труд е убедителна изява на компетентния специалист-изследовател, експериментатор-творец Т. Хавадар, с изявени възможности за организация и, безсъмнено, с възможности за проява на решителност, инициативност и настойчивост при доказване на защитаваната теза.

Проблемът за агресията е не просто актуален и назрял, насъщен за всекидневното на целия свят проблем - злободневността му засяга съвременното ни във всичките му измерения, при това съвсем не епизодично.

Оптималният обем на Дисертационния труд (156 стр.) е структуриран според изискванията за оценка на НИР, богато онагледен (71 илюстрации - 34 таблици, 33 фигури), подкрепен със солидна литература по проблема (163 източника на турски и английски, един - на български) и Приложение.

Високата приносна стойност на **теоретичния обзор** (Глава първа, 53 стр.) се определя от многоаспектния подход на автора, благодарение на доброто познаване, систематизиране и анализ на значителен обем трудове на водещи автори (137 са от 90-те години насам) свързани с изследване на гнева и агресията: проследени са нивата, условията, видовете изяви на гнева (моментно състояние на ярост или темпераментова особеност на личността), водещи до психични разстройства, начините за превенция и интервенция. Доброто познаване на агресията, нейните форми и вид, както и общия модел на агресията, комплексността на пораздащите я фактори (външни, средата и вътрешни) и пр. Представените теоретични и спортно-практически учения на различни ерудити са позволили на автора да задълбочи интереса си и към спорта - за получаване на резултати, без да се прилагат други умения.

Формулираната Работна хипотеза логично е обоснована на разбирането за възможностите на системното участие в спортни събития да се постигне до намаляване нивата на гняв/агресия при склонни към такива прояви младежи.

**Методологичната постановка** на труда (Глава втора, 19 стр.) е ориентирана към спортно-педагогическото и психологично решаване на поставените **Цел, Задачи и Обект на изследване**. Трябва да се подчертае коректността при организацията и подбора на 10-16-годишни ученици (от 200 училища) - налице е солидна гаранция за реализиране на набелязаните от автора евристични търсения, отразяващи богатия гиосеологичен спектър на труда. Целесъобразен е изборът на **Комплексната методика**, позволила

осъществяването на интегрален подход за уточняване и разработване на набелязаната програма за изследване. Аргументирано е представена **предварителната организация** за оценка нивата на агресия чрез включване на училищни съветници, педагози и психолози. Осигурен е **подборът на учениците** с изявени склонности към гняв и агресия: изследователският инструментариум включва предварително и последващо, крайно спортно-педагогическо **тестиране** за оценка на специфичните спортни умения и вид агресия. Осъщественото структурно **наблюдение** (чрез записи от тренинга) в естествените условия на дейността, както и формиращият **педагогически експеримент** (отразени в 6 таблици, 7 фигури) са съобразени с изискванията на теорията на физическото възпитание и спорта.

Предопределящо значение за измерване на агресията има приложеният, станал класически **тест на Бъс-Перри**. Със съдействието на училищните психолози са осъществени **срещи с родителите** и с тях е проведено полу-структурирано **интервю** (12 въпроса, свързани с физическата активност, насилието, гнева и агресията). **Статистическите методи** са коректно представени.

Задълбоченият системно-структурен, съдържателен и **психолого-педагогически анализ** на **резултатите** (Трета Глава, 61 стр.) установява корелация между проявите на агресия с дефицита на спортни умения и, позитивната роля за което може да изиграе системната физическа активност.

В условията на естествения констатиращ и формиращ (съотв., първо и второ изследване) **спортно-педагогически експеримент** е постигнат търсеният ефект (илюстриран в таблиците и фигурите) - разкрита е динамиката в промените и взаимодействието на проследяваните показатели. Докторантът амбициозно доказва възможността на тренинга да регистрира, повлиява и формира търсения от него резултат чрез умело поставяне на изискванията, адекватното натоварване и оптималното мотивиране – и с награди, и с наказания.

Убедително е доказана ефективността на приложените **програми по „Футбол” и „Баскетбол”** за трите групи участници в експеримента. Разкрит е ръстът на показателите и за двигателните качества, и за овладяване на специалните технико-тактически умения от изследваните лица, при висока статистическа достоверност на разликата.

Аналогична е динамиката на резултатите от приложени **тест за оценка на агресията преди и след експеримента**: с изходните данни младежите водят пред девойките само по показателя „физическа агресия”, докато стойностите за вербална агресия, гняв и враждебност са изравнени; в края на експеримента, обаче, ярко изразена е тенденцията за двукратно намаляване на стойностите; най-ниски показатели за агресия има при баскетболистките; двукратно е снижена вербалната агресия; при нивата на гняв - същата позитивна картина; изключение от всички са лицата от контролната група. Много положителен е подробно обсъжданият, позитивен резултат за намалената агресия/гняв в края на експеримента. Установените тенденции очертават цялостната „панорама” на изследваните видове агресия.

Определена заслуга на автора е многопосочно представената, висока значимост на идеята за овладяване на агресията с анализа на данните по проблеми, многократно, многостранно изследвани, но все оставали „в сянка”. „Надниквайки” в тази „гореща” и трудно достъпна предметна област на изследване - агресия и гняв, Докторантът доказва уникалната личностна и социална значимост на проблема, нуждата от съвместна работа на спортни педагози и психолози. Бъдещото задълбочаване в проблема (вкл. във възрастов аспект) има перспектива и възможност, получените резултати да се включат в отворената система на спортните науки като ново разработено, готово *”nou хау”*, което смятам, ще бъде прието от изследователите и у нас, и в чужбина.



Обобщението на данните очертава компетентността, професионалното, творческо отношение на автора към проблема, отразено в шестте **Извода**, демонстрация за успешното постигане на поставените задачи. Оформените четири **препоръки** за внедряване на приложените програми, допълването им с други спортове, както и препоръки към общинските власти за разширяване на материалната база, отразяват високия професионализъм на Докторанта.

**Авторефератът** отразява съдържанието на Доктората, оформен с добър стил и език, повишаващ стойността на труда. Представените **публикации** отразяват части от проучването, реализирано в най-добрите традиции на НИР в НСА „Васил Левски”.

**ЗАКЛЮЧЕНИЕ:** Дисертационният труд е осъществен в задочна форма на обучение и отразява многопластовата същност на факторите за проява на гняв и агресия у изследваните юноши. Докторатът се отличава с оригиналност, има определен теоретичен и практико-приложен принос - основание да предложи с убеденост на уважаемите членове на Научното жури да гласуват за присъждане на **ТАРКАН ХАВАДАР** образователната и научна степен „**Доктор**” в професионално направление 7.6. „Спорт”, по научната специалност *„Теория и методика на физическото възпитание и спортната тренировка (вкл. МЛФ)“*.

31. 05. 2018, София

Рецензент:   
(Проф. Ю. Мутафова-Заберска)